

تأثیر بحران اقتصادی بر بازار
فولاد در ایران و جهان

بحران

دومینویی که به فولاد رسید

محمد رضا خدرلو

بر صنعت فولاد می توانیم انتظار داشته باشیم که این بخش از اقتصاد بین المللی به آرامی به رشد خود ادامه دهد. وی معتقد است که با ادامه بحران میزان مصرف سرانه فولاد در جهان کاهش خواهد یافت. این مقام المانی معتقد است که دو عامل اصلی باعث کاهش تقاضا برای فولاد از تابستان ۲۰۰۸ به این سو شده است که عبارتند از: کاهش تقاضا در بخش های عمده مصرف مانند بخش مسکن و نیز بروز رفتارهای احتیاط آمیز از سوی تولیدکنندگان و تجار بین المللی فولاد. به این ترتیب می توان گفت که آمار تولید فولاد در سه ماهه آخر سال ۲۰۰۸ به کم ترین خود از سال ۱۹۹۸ تا به حال رسیده است.

وضعیت جهانی تولید:

امروزه در ۶۱ کشور، ۹۸ درصد فولاد و محصولات فولادی جهان تولید می شود. بر اساس آمارهای منتشره از سوی موسسه بین المللی آهن و فولاد؛ میزان تولید فولاد جهان در سال ۲۰۰۵ میلادی بالغ بر ۱/۱۲۹ میلیارد تن بوده است. این میزان تولید نسبت به تولید سال ۲۰۰۴ بالغ بر ۵/۹ درصد رشد نشان می دهد. در این سال کشورهای چین، ژاپن و آمریکا، تولید کنندگان عمده فولاد بودند. رشد تولید جهانی فولاد در سال ۲۰۰۵، ادامه روندی است که در دهه اخیر به صورت مستمر ادامه داشته است. در نمودار (۱) روند تولید جهانی فولاد خام طی ۱۵ ساله اخیر ترسیم شده است.

قاره آسیا از عمده ترین نواحی تولید فولاد تلقی می شود به نحوی که در سال ۲۰۰۵ بیش از نیمی از فولاد جهان در این قاره تولید شد.

خیلی طبیعی نبود و خیر از توفان می داد. ناگهان بحران مالی نمایان شد و در عرض چند روز شاخص بورس بسیاری از کشورها با سقوط مواجه شد و طی چند روز همچون "دومینو" بورس های معتبر جهان را فرو ریخت.

جهان در چند ماه گذشته شاهد بروز بحران مالی بود که از ایالات متحده آمریکا شروع شد و شعاع آن در تمام قاره ها گسترش یافت. بنا به باور بسیاری از اقتصاد دانان حتی اگر تمام بخش های اقتصادی در دنیا از این بحران متأثر نشوند؛ به جرات می توان گفت که بسیاری از بخش های اقتصاد جهانی تحت تأثیر بحران کنونی قرار گرفته اند. صنعت فولاد یکی از بخش های مهم اقتصاد بین المللی است که از این بحران بشدت آسیب دید به طوری که قیمت هر تن بیلت فولادی در بازار دومی از رقم ۱۲۵۰ دلار در ماه ژوئن ۲۰۰۸ به ۳۵۰ دلار سقوط کرد. در نتیجه چنین تزلزلی در صنایع فولاد سازی؛ بلافاصله میزان عرضه کاهش یافت و تولید به پایین ترین حد ممکن رسید چرا که بیشتر انبارهای فولاد سازان مملو از محصولات آماده فروش بود اما دریغ از کسب و کار پر رونق و تقاضا برای فولاد!

از سویی هانس یورگن کرک هوف؛ رییس فدراسیون تولیدکنندگان فولاد در آلمان معتقد است که با وجود اثر شدید و مستقیم بحران مالی

صنعت فولاد به عنوان یکی از پایه های مهم اقتصادی هر کشور تلقی می شود و در برخی مطالعات مصرف سرانه فولاد را به عنوان شاخصی برای ارزیابی صنعتی بودن یک کشور برشمرده اند. در بیش از ۶۱ کشور فولاد تولید می شود و آهن و فولاد سهمی ۲/۵ درصدی از تجارت جهانی کالا را در برداشته و سهم آن از صادرات کالاهای کارخانه ای نیز بالغ بر ۳/۳ درصد است. در ایران نیز فولاد با حضور در بخش های مهم تولیدی و صنعتی کشور، نقش بسیار مهمی را ایفا میکند.

بحران مالی و صنعت فولاد:

از یکی دو سال گذشته نمودار قیمت نفت سیر صعودی یافت و مرز سمبلیک ۱۰۰ دلار را در نوردید، حتی در این شرایط عده ای وعده نفت ۲۰۰ دلاری دادند. اما در نهایت بهای نفت در کمتر از یک ماه به نصف کاهش یافت. در سویی دیگر، بازارهای مالی شرایط به ظاهر خوبی را تجربه می کردند اما آرامش این بازارها

تولید در کشورهای در حال توسعه نظیر برخی کشورهای آمریکای جنوبی، تهدیدی جدی برای صنایع فولاد کشورهای پیشرفته به حساب می‌آید. عوامل مذکور سبب شده است که کشور آمریکا برای بقای صنایع فولاد خود مجبور به وضع قوانین تعرفه‌ای برای واردات فولاد شود. همچنین با توجه به این عوامل، کشورهای پیشرفته به سمت سرمایه‌گذاری در بخشهایی از صنعت فولاد با آلاینده‌گی کمتر و ارزش افزوده بیشتر مانند نورد، فولادهای آلیاژی و کیفی و محصولات نهایی جدید حرکت می‌نمایند.

بزرگترین شرکتهای تولیدکننده:

در رده‌بندی سالانه برترین فولادسازان جهان در سال ۲۰۰۵ مشخص شده که در این رده‌بندی متال استیل، در صدر جدول قرار دارد. کارخانه‌های متال استیل که مقر آن در هلند قرار دارد، در سال ۲۰۰۵ در کشورهای مختلف جهان حدود ۴۹۲ میلیون تن فولاد تولید کردند. با توجه به آنکه متال استیل در سال ۲۰۰۵ از ادغام شرکت‌های آل‌ان‌ام، آی‌اس‌جی، کریونستال و والین تشکیل شد، تولید آن نسبت به مجموع تولید شرکت‌های یاد شده در سال ۲۰۰۴ با ۱۶/۴۶ درصد رشد همراه بوده است. آرسلور (از کشور لوکزامبورگ) که در سال ۲۰۰۴ بزرگترین فولادساز جهان محسوب می‌شد، در سال ۲۰۰۵ در رده دوم قرار گرفته است. همچنین تولید آرسلور در سال ۲۰۰۵ حدود ۴۷ میلیون تن بوده که البته نسبت به سال ۲۰۰۴ با ۵۳/۵ درصد کاهش همراه بوده است. در سال ۲۰۰۵، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران (ایمیدرو) با تولید ۹/۴ میلیون تن، با چهار پله سقوط نسبت به سال ۲۰۰۴ در رده بیست و هشتم جهان قرار گرفته است. ایمیدرو عنوان بزرگترین فولادساز خاورمیانه را از آن خود کرده است. پس از ایمیدرو، اردمیر ترکیه با تولید ۵ میلیون و ۱۵۰ هزار تن فولاد در جایگاه دوم قرار دارد. الحديد عربستان

رشد تولید فولاد و محصولات فولادی در اروپا، در سال‌های بین ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ حدود ۰/۹ درصد بوده، که یکی از دلایل رشد کم آن واردات فولاد و محصولات فولادی با قیمت پایین از سایر کشورها می‌باشد. در مقابل، تولید فولاد و محصولات فولادی در کشورهای اروپای شرقی، هنوز جای رشد دارد. میزان رشدی که طی ده سال آینده برای تولید فولاد و محصولات فولادی جهان پیش‌بینی می‌شود، بین ۱/۷ تا ۲/۵ درصد است که بیشترین رشد مربوط به کشورهای در حال توسعه نظیر چین و هند خواهد بود. با در نظر داشتن جایگاه این دو کشور پر جمعیت در دسته‌بندی ارایه شده برای کشورهای مختلف، و در جهت رشد و توسعه آنها می‌توان گفت این کشورها در آینده نیاز به تولید فولاد و محصولات فولادی بسیار زیادی خواهند داشت. البته ناگفته نماند که یکی از مسائلی که در زمینه تولید فولاد قابل توجه است، سعی کشورهای پیشرفته به انتقال تولید فولاد و محصولات آن به کشورهای در حال توسعه است که یکی از دلایل مهم آن را می‌توان آلاینده بودن صنعت فولاد، ذکر کرد. استانداردهای محیط زیست در کشورهای پیشرفته بسیار سخت‌گیرانه‌اند در حالی که در کشورهای در حال توسعه توجه چندانی به استانداردها در این زمینه نمی‌شود. همچنین، ارزان بودن نیروی انسانی و فراوانی مواد اولیه در برخی کشورهای در حال توسعه، زمینه‌های لازم برای انتقال فولاد به این کشورها را فراهم نموده است. لذا تولید بالا و قیمت پایین

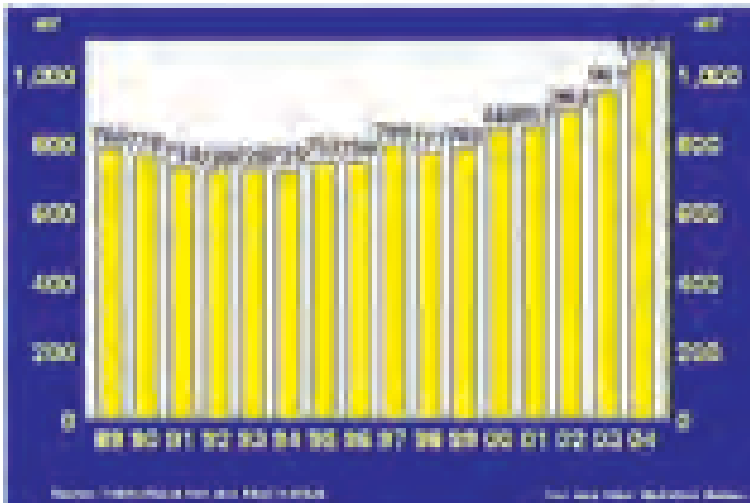
در این میان چین سهم عمده را داشت. چین با تولید قریب به ۳۴۰ میلیون تن فولاد حدود ۳۱ درصد فولاد جهان را تولید کرد. افزایش تولید چین باعث شده است که رشد تولید فولاد در جهان، بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ به بیش از ۵ درصد برسد، در حالیکه در همین مدت، رشد تولید فولاد جهان، بدون در نظر گرفتن سهم چین، ۱/۶۸ درصد برآورد شده است. زاین نیز با تولید ۱۱۲/۵ میلیون تن فولاد از دیگر کشورهای عمده تولیدکننده فولاد در آسیا محسوب می‌شود.

از دیگر نواحی عمده تولید فولاد جهان می‌توان به اروپا اشاره کرد که ۲۹/۴ درصد تولید جهانی در سال مذکور در این قاره صورت گرفت. نیمی از تولید فولاد اروپا در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا و مابقی در سایر کشورهای اروپایی صورت می‌گیرد. در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا بالاترین میزان تولید فولاد به ترتیب مربوط به کشورهای آلمان (۴۴/۵ میلیون تن)، ایتالیا (۲۹/۱ میلیون تن) و فرانسه (۱۹/۵ میلیون تن) بوده است. در امریکای شمالی نیز ۱۱/۲ درصد فولاد جهان تولید شده که بیشتر آن در ایالات متحده (۷۴ درصد) بوده است، در امریکای جنوبی ۴ درصد و در آفریقا ۱/۶ درصد و در خاورمیانه ۱/۴ درصد و سرانجام در اقیانوسیه ۰/۸ درصد فولاد جهان تولید شده است. انتظار می‌رود که تا سال ۲۰۱۰ تولید سالیانه چین به حدود ۴۰۰ میلیون تن و تولید سالیانه جهان بدون چین به حدود ۹۰۰ میلیون تن برسد. کشور ایران نیز با تولید حدود ۹/۶ میلیون تن فولاد در سال ۲۰۰۵ بالاترین سهم را در منطقه خاورمیانه داشته و سهم آن از تولید جهانی فولاد حدود ۰/۸ درصد یعنی در حد کل تولید فولاد در قاره اقیانوسیه می‌باشد.

رشد تولید فولاد در کشورهای مختلف صنعتی، در سال‌های بین ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ قابل تامل است؛ تولید فولاد و محصولات فولادی ژاپن در این مدت حدود ۱,۲ درصد افزایش داشته است. در همین مدت، رشد تولید در آمریکا منفی بوده است؛ البته این رشد منفی را باید به بحران‌های اقتصادی آمریکا نسبت داد که حتی سبب ورشکستگی بعضی از تولیدکنندگان آمریکایی نیز شده است. به طور کلی، تولید فولاد و محصولات فولادی در امریکای شمالی به سبب تاثیرپذیری از بحران‌های اقتصادی آمریکا، رشد منفی داشته است.

بحران مالی و
تجاری در اقتصاد
جهان، انتظار می
رود تا اقتصاد
های پویا و بزرگ
برای حفظ اقتدار
اقتصادی و پویایی
تولیداتشان
همچنان متقاضی
خرید فولاد باشند

نمودار (۱) - تولید فولاد خام در جهان طی سال‌های ۲۰۰۴-۱۹۸۹

داخلی را منصفانه دانست. در عین حال مرکز مطالعات فولاد Lange در گزارش خود اظهار داشت که در ابتدای سال آینده میلادی قیمت محصولات فولادی بازم کاهش خواهد یافت و در اواسط سال، بازار شاهد رشد اندک قیمت ها بوده و در پایان سال ۲۰۰۹ نیز ثبات قیمتی به بازار باز خواهد گشت. البته در این بین گروهی از تحلیل گران نیز نظر متفاوتی دارند. ایشان اعتقاد دارند که با شدت یافتن بحران اقتصادی، تقاضای جهانی فولاد در سال ۲۰۰۹ احتمالاً ۵ درصد کاهش خواهد یافت. آنها معتقدند با شدت یافتن بحران اقتصادی، تقاضای جهانی فولاد در سال ۲۰۰۹ احتمالاً ۵ درصد کاهش خواهد یافت. طبق اظهار مدیر موسسه و ولد استیل داینامیک، تقاضای فولاد حدود ۳ درصد در سال ۲۰۰۹ کاهش خواهد یافت زیرا دریافت سفارش های جدید در تمام مناطق جهان کاهش یافته است.

علاوه بر این، مردم نیز خرید خانه و اتومبیل خود را به زمانی دیگر موکول کرده اند که این خود به تنزل بیشتر قیمت ها دامن می زند. پیش بینی می شود قیمت سنگ آهن در سال آینده تا ۳۰ درصد کاهش یابد. قیمت زغال سنگ نیز احتمالاً نسبت به قیمت کنونی آن به نصف تنزل خواهد کرد. جدول ۳ که توسط موسسه بین المللی آهن و فولاد تهیه شده است؛ میزان مصرف فولاد را در کوتاه مدت از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ (میلیون تن) نشان می دهد:

BRIC: برزیل، روسیه، هند و چین ساختار بازار جهانی:

بررسی ساختار بازار و درجه تمرکز در تولید فولاد جهان نشان می دهد که نسبت تمرکز (سهام دو بنگاه برتر)، ۴۸ درصد در سال ۲۰۰۵ است که بیانگر درجه تمرکز بالا در این صنعت است. همچنین مقدار عددی شاخص هر فیندال - هیرشیمین در سال ۲۰۰۵ معادل ۱۹۲۲ واحد است که این شاخص نیز بیانگر تمرکز بالای بنگاهها در این صنعت در سطح جهان است. همچنین بررسی ها نشان می دهد که در سطح کشورها نیز تمرکز تولید فولاد و محصولات فولادی بیشتر شده است. برای نمونه در سال ۱۹۹۳ سهم ۱۰ کشور تولید کننده عمده از تولید جهانی فولاد و محصولات فولادی ۲۲ درصد بود اما در سال ۲۰۰۵ این سهم به ۴۰ درصد افزایش یافته است. تجارت جهانی فولاد و محصولات فولادی سالیانه حدود ۳۰ الی ۳۵ درصد کل تولید جهانی آن می باشد. دلیل عمده کم بودن حجم این تجارت، مشکل حمل و نقل و هزینه بر بودن آن است. به همین دلیل، تولیدکنندگان سعی می کنند که عمده تولیداتشان را در داخل کشور خود عرضه نمایند و اگر بخواهند صادرات هم داشته باشند، به دنبال بازارهای نزدیک و محلی هستند. کشورهایی مثل ژاپن و ترکیه در دسته صادرکنندگان بزرگ فولاد و محصولات فولادی هستند. آمریکا

بین المللی در سن پترزبورگ روسیه؛ به رغم بحران مالی و تجاری در اقتصاد جهان، انتظار می رود تا اقتصاد های پویا و بزرگ برای حفظ اقتدار اقتصادی و پویایی تولیداتشان همچنان متقاضی خرید فولاد باشند. در این بین از نام کشورهایمانند برزیل، روسیه، چین و هند به عنوان پیشتازان عرصه تولید و تقاضا برای فولاد در سال ۲۰۰۹ نام برده می شود و گفته می شود که این چهار کشور در سال ۲۰۰۹ تقاضا برای فولاد را به میزان ۱۰/۳ درصد ارتقا بخشند. کارشناسان می گویند در سال ۲۰۰۹ میلادی بالغ بر ۳۶/۷ درصد از کل فولاد تولید شده در جهان تنها توسط کشور چین مورد تقاضا و استفاده قرار خواهد گرفت. همچنین اداره تحقیقات اقتصادی مرکز معامله فلزات جنوب چین پیش بینی نمود که میزان تقاضای فولاد چین در سال ۲۰۰۹ میلادی در حدود ۵۰۰ میلیون تن باشد. همچنین مرکز مطالعات اطلاعات فولاد Lange نیز در اظهار نظری دیگر، پیش بینی میزان تقاضای ۵۰۰ میلیون تنی فولاد از جانب چین در وضعیت کنونی اقتصاد جهانی و کاهش تقاضای محصولات چینی از جانب کشور های خارجی و همچنین بخش

سعودی با تولید ۴ میلیون و ۱۹۰ هزار تن، سوم است و گروه عز از مصر با تولید ۴ میلیون و ۱۶۰ هزار تن در مکان چهارم قرار دارد.

از سوی دیگر در حالی که کشور چین بزرگترین فولاد ساز جهان است با این وجود بزرگترین فولاد ساز چینی، شرکت بانواستیل شانگهای، در رده ششم قرار گرفته است و میزان تولید آن در سال ۲۰۰۵ بالغ با ۲۲ میلیون و ۷۳۰ هزار تن بوده است. بنابراین با توجه به کوچک بودن حجم تولید فولاد سازان چینی در مقیاس جهانی به صورت منفرد، تعداد آنها باید زیاد باشد. از میان ۱۲۰ فولاد ساز برتر جهان، ۳۷ شرکت چینی هستند و از این لحاظ چین در جایگاه اول جهانی قرار گرفته است.

پیش بینی تولید در سال ۲۰۰۹:

موسسه بین المللی آهن و فولاد که مرکز آن در شهر بروکسل بلژیک است، ضمن یک تحلیل در خصوص وضعیت تولید فولاد در سال ۲۰۰۹ اعلام کرد که طبق پیش بینی به عمل آمده توسط کارشناسان و تحلیل گران این موسسه؛ تولید جهانی فولاد در سال ۲۰۰۹ ۶/۳ درصد رشد نشان خواهد داد. طبق اعلام رییس این موسسه

جدول (۲) - بزرگترین شرکتهای تولید کننده فولاد در سال ۲۰۰۵ (واحد: میلیون تن)

رتبه	کشور	شرکت	تولید (میلیون تن)
۱	چین	بانواستیل شانگهای	۲۲.۷۳
۲	آلمان	دایمشر	۱۰.۰۰
۳	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۵	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۶	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۷	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۸	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۹	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۰	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۱	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۲	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۳	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۴	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۵	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۶	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۷	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۸	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۱۹	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۰	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۱	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۲	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۳	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۴	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۵	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۶	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۷	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۸	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۲۹	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۰	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۱	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۲	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۳	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۴	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۵	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۶	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۷	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۸	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۳۹	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۰	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۱	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۲	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۳	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۴	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۵	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۶	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۷	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۸	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۴۹	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰
۵۰	آلمان	تیسس	۱۰.۰۰

می توان از رقابت تا انحصار طبقه بندی کرد. در بازارهایی که درجه تمرکز بالاست، به دلیل آنکه بازار در دست تعداد معدودی بنگاه متمرکز شده است ائتلاف و همکاری و بروز رفتار غیر رقابتی محتمل است.

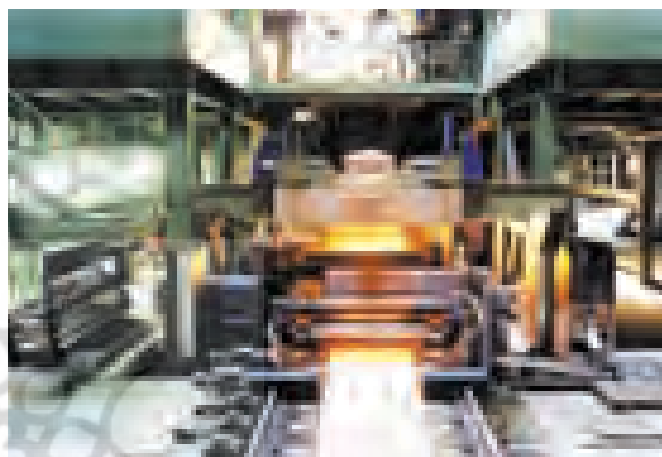
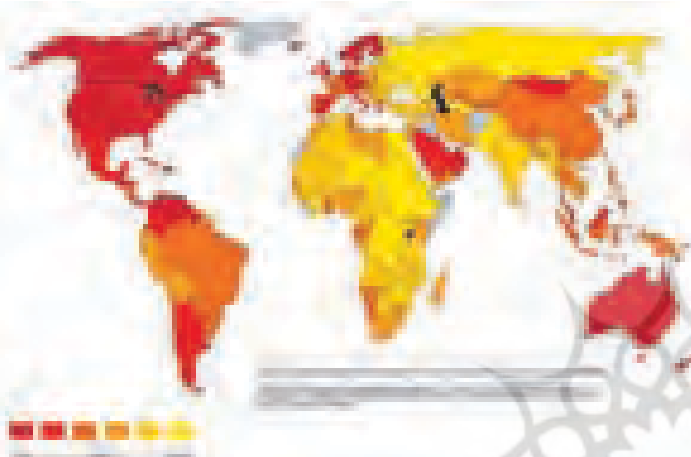
همانطور که بیان شد درجه تمرکز در بازار جهانی فولاد بالاست و بخش عمده ای از توان تولیدی فولاد جهان در دست تعداد معدودی از شرکتهای بزرگ قرار دارد (بنگاه میتال استیل هلند حدود ۴۴ درصد بازار تولید فولاد و محصولات فولادی جهان را در اختیار دارد).

الشاع قرار داده است.

بر اساس قیمت های اعلام شده از سوی بورس فلزات لندن که در تاریخ ۲۹ دسامبر ۲۰۰۸ منتشر شده است، قیمت هر تن فولاد برای تحویل در شرق دور به صورت معامله نقدی ۳۲۵ دلار در تن و قرار داد آتی ۱۵ ماهه در مرز ۳۵۰ دلار در هر تن بوده است. البته این ارقام برای تحویل در سواحل دریای مدیترانه به صورت خرید نقدی هر تن ۳۶۰ دلار و معامله آتی ۱۵ ماهه هر تن ۴۴۵ دلار اعلام شد.

قیمت گذاری و بورس

نیز با وجود صادراتی که دارد، جزو بزرگترین واردکنندگان فولاد و محصولات فولادی است. در سال ۲۰۰۴ تجارت جهانی فولاد و محصولات فولادی با ۸ درصد رشد نسبت به سال قبل به ۲۶۲ میلیون تن رسید (این میزان به غیر از تجارتی است که میان اعضای اتحادیه اروپا صورت می گیرد). بزرگترین صادرکنندگان فولاد و محصولات فولادی در این سال ژاپن (۳۴/۸ میلیون تن)، اتحادیه اروپا (۳۱/۸)، روسیه (۳۰/۴)، اوکراین (۲۸/۲) و چین (۲۰) بودند. در این سال بزرگترین واردکنندگان نیز

وجود چنین ساختاری منجر شده تا در بازار جهانی فولاد، شرایط رقابتی حکمفرما نباشد. بنابراین باید متناسب با این ساختار، نظام قیمت گذاری را مشخص کرد. مسلم آنست که نمی توان در چنین ساختار انحصاری، از سازو کار بورس برای تعیین قیمت و قیمت گذاری استفاده کرد. بدان دلیل که سازو کار بورس برای بازارهای با شرایط رقابتی عمل می کند. از عوامل دیگری که می توان دلیلی بر عدم ورود فولاد و محصولات فولادی به بورس های کالایی جهان نام برد تنوع بیش از حد محصولات فولاد و همچنین عدم وجود استاندارد می باشد. این امر نیز یکی از شرایط وجود بازار رقابت (همگنی محصول) را نقض می کند.

تولید فولاد در ایران:

اولین تلاش برای تأسیس کارخانه آهن و فولاد در کشور، به قبل از سال ۱۹۳۰ میلادی (۱۳۰۹ ش) بر میگردد. بروز جنگ جهانی دوم باعث توقف عملیات ساختمانی پروژه ساخت کارخانه آهن و فولاد در ایران شد. دو دهه بعد از جنگ جهانی دوم، دو عامل بهبود وضعیت اقتصادی کشور و همچنین افزایش تقاضای داخلی فولاد، زمینه ی تأسیس اولین کارخانه تولید محصولات فولادی در ایران را فراهم کردند. در این ارتباط یک واحد نورد تولید فولادهای ساختمانی در کشور بنا شد که این واحد با واردات محصولات فولادی نیمه تمام و

اصولاً بورس های کالایی دو نقش مهم کشف قیمت و پوشش ریسک را دارا هستند. ولی باید توجه داشت که سازو کار بورس تنها در بازارهایی که شرایط رقابتی دارند به هدف اصلی خود یعنی کشف قیمت نایل خواهند شد و در بازارهایی که درجه تمرکز بالاست و شرایط انحصاری برقرار است، سازو کار بورس به جعل یا دستکاری قیمت (و نه کشف قیمت) منجر خواهد شد. براین اساس و با توجه به درجه تمرکز بالای فولاد در جهان، قیمت گذاری فولاد و محصولات فولادی در هیچ کشوری از طریق سازو کار بورس انجام نمی شود. در جدول ۴ فهرست برخی از بورس های جهان و کالاهای مورد معامله در آن ارائه شده، که مشاهده می شود فولاد و محصولات فولادی در هیچیک از بورسهایی کالایی دنیا ارائه نمی شود.

بر اساس آموزه های اقتصادی هر بازار دارای سه ویژگی ساختار، رفتار و عملکرد است. ساختار آن دسته از خصوصیات سازمانی بازار می باشند که با شناسایی آنها می توان نظام قیمت گذاری و رقابت در بازار را مشخص نمود. از مهم ترین جنبه ها و خصوصیات سازمانی بازار می توان به تمرکز فروشندگان، تمرکز خریداران و ... اشاره کرد. درجه تمرکز فروشندگان به عنوان یکی از مهمترین خصوصیات ساختار بازار، توسط تعداد فروشندگان و چگونگی توزیع اندازه آنها تعیین می شود. بازارها را بر اساس شاخص تمرکز

چین (۳۳/۲ میلیون تن)، امریکا (۳۲/۸)، اتحادیه اروپا (۳۰/۴) و کره جنوبی (۱۷/۷) بودند.

قیمت جهانی

در پی بروز بحران در سطح بین المللی و سقوط ارزش سهام در بورس های معتبر و نیز رکود حاکم بر بازار داد و ستد محصولات و مواد خام، ژورنال بین المللی فولاد و محصولات وابسته در مورد وضعیت قیمت جهانی فولاد در ماه نوامبر ۲۰۰۸ اعلام داشت که بهای فولاد ۱۵ درصد کاهش یافته است. بر این اساس کارخانه های فولاد سازی ایالات متحده تنها با ۶۵ درصد ظرفیت واقعی خود تولید می کنند و این در حالی است که در ماه آگوست ۲۰۰۸ دست کم ۹۱ درصد از ظرفیت بکار گرفته شده بود. از طرف دیگر تقاضای خرید فولاد در تمامی بازارهای جهان از جمله چین با کاهشی شدید روبرو، و در پی آن بهای این فلز پر اهمیت نیز با کاهش قیمت مواجه شده است. کارشناسان معتقدند در زمانی که فلزاتی مانند فولاد روند صعودی قیمت را در پیش گرفته بودند، شرکت های فعال در بازار فولاد بیش از نیاز خود فولاد تهیه کردند. در پایان ماه ژوئن ۲۰۰۸ فولاد به بالاترین قیمت خود رسید و پس از آن روند نزولی را پیش گرفت. با کاهش بهای فولاد بعضی از تولیدکنندگان این فلز میزان تولید خود را به یک سوم میزان تولید معمولی کاهش دادند. حال کاهش تولید شرکتهای معدنی عرضه کننده سنگ آهن در برزیل، آفریقای جنوبی، ریوتینتو در استرالیا و بسیاری دیگر رانحت

پیش بینی
می شود قیمت
سنگ آهن در
سال آینده تا ۳۰
درصد کاهش یابد.
قیمت زغال سنگ
نیز احتمالاً نسبت
به قیمت کنونی
آن به نصف تنزل
خواهد کرد

پذیرش شده در بورس کالا به بیش از ۳۰ مورد رسیده است؛ انواع محصولات کشاورزی، معدنی، فلزی و فرآورده های نفتی و پتروشیمی قرار است تا پایان سال ۵۰ محصول پتروشیمی نیز در بورس پذیرفته شود در عین حال که مساله پذیرش محصولاتی همچون کاغذ و روغن خوراکی و سایر کودهای شیمیایی، سکه (در معاملات نقدی) در بورس مطرح است.

برخی کارشناسان معتقدند باید با ایجاد سازوکارهای مناسب رونق معاملات سایر کالاها را در بورس فراهم کرد تا نسبت وابستگی بورس به فولاد کاسته شود و در عین حال در مجموع حجم معاملات بورس افزایش یابد. به اعتقاد این گروه با توجه به رکود اقتصاد جهانی و بازار داخلی در کوتاه مدت نمی توان برای فعال کردن تمام گروه های معاملاتی راهکاری ارائه داد. آنها بر این باورند که معاملات آتی هویت بورس های کالایی هستند و اکثر بورس های کالایی محدودیت فعالیت شان معاملات آتی است. تا زمانی که محوریت فعالیت بورس کالای ایران معاملات فیزیکی باشد، میزان عرضه و تقاضای کالایی همچون فولاد حرف نخست را در رونق بورس خواهد زد اما می توان با فرهنگ سازی، گسترش معاملات آتی در سایر کالاها و مجاب کردن سرمایه داران و مردم به حضور در بازار، معاملات آتی بورس کالا را در مقابل رکود بازار کالاها بیمه کرد. بورس نشان دهنده وضعیت اقتصاد کشور است و در مجموع نمی توان در شرایطی که رکود بر اقتصاد ایران و جهان حاکم شده انتظار داشت بورس رونق داشته باشد.

پیش بینی می شود با توجه به کاهش رشد اقتصاد جهانی و بازارهای راکد و کاهش قیمت مواد اولیه، سیر نزولی قیمت فولاد در بورس های کالایی داخل و خارج ادامه یابد. اگر وضعیت تجارت فولاد به عنوان بزرگ ترین تجارت بعد از نفت معلوم شود، می تواند به سوالات بسیاری در خصوص ادامه رکود پاسخ دهد. در نگاه اول می توان گفت چشم امید فولادسازان به صنایع خودرویی، ساختمانی، لوازم خانگی، نفت، گاز و خطوط لوله و تاسیسات است که با نیم نگاهی به وضعیت جهانی این صنایع مشخص می شود این سه صنعت در بحران و رکود به سر می برند. از طرف دیگر مصرف لوله های نفت و گاز و خطوط انتقال در حالی در سه سال گذشته افزایش یافته بود که در حال حاضر تقاضا در این بخش نیز با کاهش روبه رو است و تولیدات بدون مشتری مانده که پیش بینی می شود این وضعیت تا دو سال آینده ادامه داشته باشد. انتظار می رود در سال آینده همچنان شاهد کاهش رشد اقتصاد جهانی و رکود در بازارهای بین المللی باشیم. از آنجایی که در حال حاضر نیز شاهد کاهش بهای مواد اولیه از جمله نفت تا ۳۵ دلار، زغال سنگ، سنگ آهن و قراضه هستیم پس سقوط قیمت آهن و فولاد منطقی است. با این اوصاف نه تنها نباید منتظر افزایش آن

تن در سال پایانی برنامه سوم (سال ۱۳۸۳) افزایش یافته است. از سوی دیگر با توجه چشم انداز تقاضای آتی فولاد در کشور و همچنین منظور نمودن رقمی معادل ۱۵ درصد تولید داخلی برای صادرات، تولید فولاد خام مورد نیاز کشور در پایان برنامه چهارم (۱۳۸۸) حدود ۲۸ میلیون تن در سال خواهد بود.

از این میزان، رقمی معادل ۱۳/۷۵ میلیون تن در سال، در قالب طرح های پیش بینی شده در برنامه سوم و مابه التفاوت آن یعنی ۱۴/۲۵ میلیون تن در سال، از طریق ایجاد ظرفیت های جدید در طول برنامه چهارم تأمین می شود. بررسی ها نشان می دهد که سهم دولت از این افزایش حدود ۵ میلیون تن در سال، طرح های توسعه در واحدهای دولتی - خصوصی موجود حدود ۲/۴۵ میلیون تن در سال و طرح های جدید فولادی که به بخش خصوصی واگذار خواهند شد، معادل ۵/۴ میلیون تن در سال خواهد بود. با توجه به این تقسیم بندی، سهم بخش خصوصی حداقل ۷ میلیون تن در سال خواهد بود. همچنین برآورد تقریبی هزینه سرمایه گذاری برای ایجاد ۱۴/۲۵ میلیون تن ظرفیت سالانه تولید فولاد خام در برنامه چهارم، بیش از ۷ میلیارد دلار تخمین زده شده است.

اوضاع بازار فولاد در ایران:

کاهش تقاضای فولاد در بورس باعث رکود کم سابقه در هفته های اخیر شده است. این در حالی است که اوایل آبان ماه و بعد از رکود چندماهه با افزایش تقاضا در تالار انتظار می رفت این میزان تقاضا کاهش نیابد. کاهش دادوستد فولاد در تالار بورس موجب کاهش شدید معاملات بورس شد اما اکثر کارشناسان پیش بینی می کنند ذوب آهن اصفهان در هفته های آتی حجم عرضه خود را افزایش دهد.

رونق بورس کالا وابسته به رونق بازار فولاد است. هرگاه میزان عرضه و تقاضای بازار فولاد تغییر کند حجم دادوستد بورس کالا نیز تغییر می کند این در حالی است که تعداد کالاهای

انجام عملیات نورد بر روی آنها، محصولات خود را به بازار عرضه می کرد.

در اواسط دهه ۱۳۴۰ شرکت ملی صنایع فولاد ایران برای تولید آهن و فولاد به روش های احیای مستقیم تاسیس شد. اولین کارخانه فولادسازی در سال ۱۳۵۰ در اصفهان ساخته شد و واحد موزر در این سال به بهره برداری رسید. بعد از انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ تغییرات بنیادی در سازمان صنایع فولاد ایران صورت گرفت و شرکت های داخلی با یکدیگر ادغام شدند و شرکتی تحت عنوان شرکت ملی فولاد ایران (NISCO) تاسیس شد. از سال ۱۳۵۸ تا سال ۱۳۷۹ شرکت ملی فولاد ایران به عنوان تنها متولی فولاد کشور فعالیت داشت. در این سال به موجب ماده ۶ قانون تمرکز امور صنعت و معدن و تشکیل وزارت صنایع و معادن (مصوب سال ۱۳۷۹) سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی (ایمیدرو) تاسیس گردید. شرکت های تولید کننده فولاد کشور نظیر شرکت ملی فولاد ایران، شرکت فولاد مبارکه اصفهان، شرکت ذوب آهن اصفهان و شرکت فولاد خوزستان از جمله شرکت های اصلی تحت پوشش سازمان مذکور تلقی می شوند. در سالهای اخیر همواره میزان مصرف داخلی فولاد بیشتر از تولید داخلی بوده و از این رو بخشی از نیاز داخلی از طریق واردت تأمین می شود.

بطور کلی در ایران تولید محصولات فولادی در ۸ واحد تولیدی به شرح زیر صورت می گیرد: ذوب آهن اصفهان، فولاد مبارکه، گروه ملی صنعتی، فولاد آلیاژی، فولاد خراسان، فولاد آذربایجان، نورد و لوله اهواز، فولاد کرمان.

تولید فولاد در برنامه چهارم توسعه:

بررسی ها حاکی از آن است که میزان تولید فولاد ایران طی دو برنامه پنج ساله دوم و سوم توسعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی از روندی افزایشی برخوردار بوده به طوری که میزان تولید فولاد در کشور از حدود ۷ میلیون تن در سال پایانی برنامه دوم توسعه به حدود ۹ میلیون

جدول ۴: بورس های عمده و کالاهای مورد معامله در آن

کشور	بورس کالایی
آمریکا	بازار معاملات قهوه، شکر و کاکائو نیویورک، بازار معاملات پنبه و سلف نیویورک و ...
انگلستان	بازار معاملات سلف سیب زمینی لندن، انجمن پایانه بازار لاستیک لندن، پایانه بازار شکر لندن و ...
ژاپن	بازار غلات هوکایدو، بازار غلات کوبه، بازار ایشیمو خام کوبه، بازار مبادلات لاستیک کوبه و ...
آلمان	بازار کالایی برلین، بازار گندم و مواد خام روغن و ...
آرژانتین	بازار مبادلات گندم
اتریش	بازار مبادلات کالایی وین
استرالیا	بازار معاملات سلف سیدنی، اتاق پایای بورس آتی سیدنی
هنگ کنگ	بازار کالایی هنگ کنگ و انجمن مبادلات طلا و نقره چین
کنیا	دفتر قهوه کنیا، دفتر معاملات قهوه، انجمن تجارت چای شرق آفریقا و اداره چای کنیا
مالزی	دفتر مبادلات و پروانه های تجاری لاستیک مالزی، بازار مواد خام کوالالامپور و بازار قلع
سنگاپور	انجمن لاستیک سنگاپور و بازار معاملات طلای سنگاپور

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی (۱۳۸۴).

خلیج فارس کاهش یافت، به طوری که شمش فولاد در منطقه CIS طی ۴۰ روز گذشته حدود ۹۰۰ دلار کاهش را تجربه کرد.

پیشنهادهای:

۱- با توجه به وجود منابع عظیم و ارزان انرژی در کشور و همینطور وجود مقادیر گسترده مواد اولیه مورد نیاز در این صنعت نظیر سنگ آهن و آهن آلات اسقاطی و وجود تقاضای داخلی و کشورهای همجوار، پتانسیل های بالقوه برای سرمایه گذاری در این صنعت وجود دارد. از سوی دیگر با توجه به ساختار بازار و شرایط تمرکز دولتی حاکم بر آن، لازم است از گسترش سرمایه گذاری های دولتی و بزرگ شدن ابعاد دولت در این بخش اجتناب کرد و با انجام اقدامات لازم، شرایط را برای سرمایه گذاری بخش خصوصی و جذب سرمایه خارجی در این بخش فراهم کرد.

۲- آهن آلات ضایعاتی یکی از عمدترین مواد اولیه در تولید فولاد است و از جمله منابع اصلی برای آن خودروهای اسقاطی است، مناسب است با تمهیداتی شرایط را برای خروج مداوم خودروهای اسقاطی و تولید فولاد از محل، قرضه های آن فراهم کرد.

۳- تشکیل گروه های مشاوره برای هدایت سرمایه گذاران با لحاظ نمودن معیار های مکانیابی (نظیر نزدیکی به بازار های هدف صادراتی و مواد اولیه) از جمله اقداماتی است که لازم است از سوی دولت صورت گیرد.

۴- توجه ویژه برای ارتقای بهره وری در این بخش و تولید محصولاتی با امکان رقابت با کالا های خارجی در کشور با اقداماتی نظیر استفاده از تکنولوژی های مناسب در تولید و ارتقای بهره وری نیروی انسانی نیز از دیگر اقداماتی است که باید برای رقابت پذیری این صنعت مورد توجه واقع شود.

۵- برای کاهش درجه تمرکز بازار داخلی، تسهیل واردات و همچنین عرضه محصولات فولادی سایر کشورها در بورس فلزات کشور، می تواند راهگشا باشد.

۶- ملاحظاتی تنظیمی در بورس فلزات و به طور کلی بورس های کالایی مدنظر قرار گیرد. این امر را می توان در مراحل پذیرش کالاها و همچنین ارکان مدیریت بورس ها پیگیری کرد. به طور مثال حضور نماینده وزارت بازرگانی در هیات های پذیرش کالاها و همچنین مجمع عمومی صاحبان سهام بورس ها (با توجه به قالب شرکت سهامی عام آنها) موثر خواهد بود.

منابع:

۱. سازمان حمایت مصرف کنندگان و تولید کنندگان (۱۳۸۴)، بررسی تحلیل طرح های فولاد در کشور
 ۲. متوسلی، محمود و علی زاهدطلبان (۱۳۷۶)، تحلیلی بر تولید و مصرف فولاد
 ۳. خبرگزاری ایسنا
 ۴. ایران اکونومیست
 ۵. بورس نیوز
 ۶. www.worldsteel.org
 ۷. www.pwc.com
 ۸. بورس فلزات لندن LME
 ۹. www.dasturco.com
۱۰. روزنامه اعتماد

در برنامه های خود دارند.

در مجموع به نظر می رسد فولادسازان داخلی باید برای عبور از این گردنه خطرناک با تکیه بر بهره وری، مدیریت علمی، کاهش هزینه ها، ارتباط بیشتر با مشتری و فروش های نسبی، روند تولید و کسب و کار خود را بهبود بخشند و دولت نیز با برنامه های حمایتی از جمله پرداخت وام کم بهره نقدینگی مورد نیاز کارخانجات فولادی را فراهم کند و با برنامه هایی چون مسکن مهر و راه اندازی طرح های عمرانی بزرگ و ادامه فعالیت بیشتر در زیر ساخت ها به اشتغال کمک کرده و سبب بهبود اوضاع شود.

شایان ذکر است که واردات بی رویه آهن در مقطعی که ساخت و ساز از رونق خوبی برخوردار شده بود تعادل را میان عرضه و تقاضا برقرار کرد. اما تداوم واردات و رکود ساخت و ساز عمده ترین عواملی بودند که موجب کاهش قیمت آهن شدند. هم اکنون نیز به دلیل فرا رسیدن فصل سرما و کاهش ساخت و سازها قیمت انواع آهن و میلگرد روز به روز کاهش می یابد و به نظر می رسد این روند ادامه داشته باشد. این در حالی است که به دنبال کاهش قیمت جهانی نفت، شمش و آهن و رکود در خرید و فروش آن، قیمت آهن با کاهش حدود ۵۰ درصدی نسبت به اوایل سال مواجه شده است. قیمت شمش آهن در تابستان امسال ۱۱۵۰ دلار بود که در تابستان امسال به ۵۵۰ دلار کاهش یافت. زمانی که قیمت های فولاد در بازار لندن وارد روند نزولی خود شده بودند بازار فولاد در ایران پس لرزه های آن را احساس کرد و سهامداران فولادی برای فروش سهام خود در صف های طولانی و میلیونی فروش قرار گرفتند. فولادفروشان نیز اوضاع بهتری را تجربه نکردند و شاهد ریزش قیمت این محصول بودند. شمش فولاد که ماده اولیه تولید تیر آهن، میلگرد و ورق است طی ۴۰ روز از ۱۳۰۰ دلار در بورس لندن به ۲۵۰ دلار رسید. همزمان با کاهش قیمت فولاد در بورس لندن قیمت آهن آلات در بازارهای منطقه CIS، جنوب شرق آسیا، آمریکا، اروپا و منطقه

باشیم بلکه باید منتظر برگشت قیمت های آهن و فولاد به سال ۱۳۸۲ یعنی حدود ۳۰۰ دلار در هر تن بمانیم چرا که فراموش نکرده ایم در چند ماه اول سال قیمت فولاد به تنهایی ۴۰ درصد افزایش داشته و به علت افزایش قیمت نفت تا ۱۳۰ دلار، قیمت های فولاد تا بیش از ۱۰۰۰ دلار در هر تن رشد کرد. البته ناگفته نماند با توجه به اینکه موجودی انبارها روبه کاهش و طرح های توسعه نیز زیر سوال است و انگیزه ادامه آن در برخی کشورها از بین رفته اگر با توجه به بحران مالی موجود یکی پس از دیگری شاهد تعطیلی یا کاهش تولید کارخانجات فولاد باشیم در صورت عدم توازن عرضه و تقاضا بعید نیست به علت عدم تولید با سرعت قبلی و مصرف موجودی انبارها به جان گرفتن قیمت هادر مقطعی کمی کمک شود. با توجه به شرایط موجود نمی توان به آینده بازار چندان خوشبین بود و کارخانجات فولاد به این راحتی دوباره طعم سودهای میلیاردری را نمی چشند.

با نگاه به برنامه های افزایش و توسعه فولاد می بینیم که حتی کشور هند به عنوان پنجمین تولیدکننده برتر فولاد در جهان قصد داشت تا سال ۲۰۱۰ تولید خود را به ۶۰ میلیون تن برساند و چین نیز ۷۰ میلیون تن افزایش برای عبور از مرز تولید ۴۹۰ میلیون تن را هدف گذاری کرده بود.

فولادسازان آمریکایی با نوید سال بهتر برای سال آینده میلادی طرح های متعددی برای سرمایه گذاری در بخش تولید فولاد آمریکا داشتند که برعکس با کساد بازار و بحران داخلی روبه رو شدند. احداث کارخانه برای تولید یک میلیون تن در کویت و طرح های احداث کارخانه تولید در اطراف ایران به سرعت در اوج قیمت فولاد پیگیری می شد. ایران نیز در این مسیر بیکار نمانده و علاوه بر طرح های توسعه کارخانجات موجود ۸ طرح فولادی دیگر را پیگیری می کند. حال اگر این همه تولید مشتری مناسب نداشته باشد به بازار فولاد ضربه دیگری وارد می شود و بر همین اساس است که کارخانجات کاهش تولید را

جدول (۹) - ظرفیت های جدید تولید فولاد کشور در طول برنامه چهارم توسعه

کارخانه	طرح	محل استقرار	میزان تولید فولاد خام	میزان تولید محصولات فولادی	ظرفیت تولید پایان برنامه
ذوب آهن اصفهان	توازن	اصفهان	۲۵۰	۷۰۰	۳۱۵۰
فولاد سبا	توسعه	اصفهان	۷۵۰	۷۰۰	۱۵۰۰
فولاد مبارکه	توازن	اصفهان	۵۵۰	۵۰۰	۲۷۵۰
فولاد مبارکه	توسعه	اصفهان	۱۶۰۰	۱۵۰۰	۱۶۰۰
فولاد هرمزگان	جدید	بندرعباس	۳۰۰۰	-	۳۰۰۰
فولاد خوزستان	توسعه	اهواز	-	-	۳۲۰۰
فولاد خوزستان	نورد ورق عریض	اهواز	۸۰۰	-	۸۰۰
گروه مالی صنعتی فولاد ایران	توسعه	اهواز	۶۰۰	-	۱۰۷۰
فولاد خراسان	توسعه	نیشابور	۱۲۵۰	۱۲۰۰	۱۹۰۰
فولاد آذربایجان	توسعه	میانه	۶۰۰	-	۶۰۰
فولاد کرمان	جدید	کرمان	۱۶۰۰	-	۱۶۰۰
فولاد یزد	جدید	یزد	۱۶۰۰	-	۱۶۰۰
فولاد آلیازی یزد	توسعه	یزد	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰

استخراج، واحد تحقیقات «اقتصاد ایران» از آمارهای سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران

تداوم واردات و رکود ساخت و ساز عمده ترین عواملی بودند که موجب کاهش قیمت آهن شدند. هم اکنون نیز به دلیل فرار سیدن فصل سرما و کاهش ساخت و سازها قیمت انواع آهن و میلگرد روز به روز کاهش می یابد و به نظر می رسد این روند ادامه داشته باشد